

Nr 66.

Ankom till riksdagens kansli den 20 maj 1937 kl. 1 e. m.

Utlåtande, i anledning av vissa förslag till förändringar av riksdagshuset och dess omgivningar m. m.

I anledning av dels särskilda av fullmäktige i riksgäldskontoret år 1936 gjorda framställningar om förändringar beträffande riksdagshuset, dels ock en vid samma års riksdag väckt motion (I: 106) hemställde bankoutskottet i utlåtande nr 73, att riksdagen måtte, i överensstämmelse med vad utskottet i nämnda utlåtande förordat, uppdraga åt fullmäktige att låta utreda frågan rörande förändringar beträffande riksdagshuset och dess omgivningar.

Riksdagen biföll vad utskottet sålunda hemställt.

Härefter beslöto fullmäktige, efter att i ärendet hava samrått med riksdagens herrar talmän, att tillsätta en särskild kommitté (*riksdagshuskommittén*) med uppdrag att verkställa och till fullmäktige inkomma med utredning av frågan rörande förändringar beträffande riksdagshuset och dess omgivningar i så god tid, att ärendet kunde upptagas till prövning av 1937 års riksdag. Till ledamöter av kommittén utsågos talmannen i riksdagens andra kammare ombudsmannen A. V. Sävström, tillika kommitténs ordförande, fullmäktiges ordförande fil. dr. K. Hildebrand, tillika kommitténs vice ordförande, statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet J. A. Engberg, ordföranden och vice ordföranden i 1936 års bankoutskott redaktören O. H. Åkerberg och direktören J. E. Leffler, riksgäldsfullmäktigen A. Lindqvist, dåvarande ledamoten av riksdagens första kammare civilingenjören K. A. S. Nylander, ledamoten av riksdagens första kammare byggmästaren J. M. Bäckström, ledamoten av riksdagens andra kammare I. J. Pettersson i Rosta, dåvarande generaldirektören och chefen för byggnadsstyrelsen I. J. Tengbom, riksgäldsdirektören F. Sandberg och byggmästaren O. Engkvist. Kommittén skulle i förekommande fall äga rådgöra med dåvarande talmannen i riksdagens första kammare, riksmarskalken A. F. Vennersten, samt bemyndigades att, då så under arbetets gång funnes nödigt, tillkalla särskilda sakkunniga.

Sedan kommittén den 12 mars 1937 till fullmäktige avgivit betänkande (Del I och II) om förändringar av riksdagshuset och dess omgivningar, hava fullmäktige med den 8 april 1937 dagtecknade skrivelser till riksdagens herrar talmän överlämnat nämnda betänkande. Betänkandet har av talmännen den 10 april 1937 hänskjutits till bankoutskottet.

Majoriteten inom kommittén har förordat vissa förändringar beträffande riksdagshusets såväl yttre som inre gestaltning ävensom i fråga om ordnandet av riksdagshusets omgivningar. Beträffande den närmare innebörden av

detta — såsom A I betecknade förslag — torde få hänvisas till betänkandet. Vid detsamma finnas fogade tre såsom A II, B och D I angivna förslag, vilka reservationsvis framlagts, förslaget A II av herrar *Nylander* och *Bäckström*, förslaget B av herrar *Åkerberg*, *Tengbom* och *Engkvist* samt förslaget D I av herr *Pettersson*. I fråga om dessa förslag hänvisas jämväl till betänkandet. Kostnaderna för de olika förslagen framgå av här nedan återgivna, å sid. 87 i betänkandets Del I intagna sammanställning.

	Kommitténs förslag	Reservanternas förslag		
	A I	A II	B	D I
	kronor	kronor	kronor	kronor
1) Ombyggnad av mittpartiets nedre delar och huvudtrapporna	1 085 000:—	1 085 000:—	1 115 000:—	—
2) Ny vindsvåning med ombyggnad av yttertaket.....	937 000:—	—	937 000:—	937 000:—
Tak och vindsvåning med återuppsättande av barriärer. Terrasstak över sidopartierna. Mittpartiet belägges med sadeltak.....	—	1 313 000:—	—	—
3) Utökning av huvudvåningens entre-solvåning	200 000:—	200 000:—	200 000:—	—
4) Ombyggnad av de två trappornen i västra fasaden	297 000:—	297 000:—	297 000:—	297 000:—
5) Inredande av rum i ljusschaktet över sammanbindningsbanan	76 000:—	76 000:—	76 000:—	76 000:—
6) Inredande av rum i trapporna till pressens lokaler	28 500:—	28 500:—	28 500:—	16 000:—
7) Anordnande av ny sekundärtrappa mot nordöstra gården.....	22 000:—	22 000:—	22 000:—	22 000:—
8) Modernisering av restaurangen och dess ekonomilokaler.....	226 000:—	226 000:—	226 000:—	226 000:—
9) Anordnande av 2 st. nya hissar i mittpartiet	—	—	—	60 000:—
10) Omdispositioner och mindre förändringar samt ommålning	162 000:—	162 000:—	194 000:—	283 500:—
11) Byggnadsarbeten i samband med värme, ventilation och sanitära installationer	196 500:—	196 500:—	196 500:—	180 000:—
12) Värme, ventilation och sanitära installationer	590 690:—	590 690:—	590 690:—	552 000:—
13) Elektriskt optiskt signalsystem	245 600:—	245 600:—	245 600:—	225 000:—
14) Elektriska installationer	150 000:—	150 000:—	150 000:—	135 000:—
15) Utvändiga reparationer av fasaderna förslagsvis	100 000:—	100 000:—	100 000:—	100 000:—
16) Ordlandet av riksdagshusets omgivning	422 000:—	422 000:—	2 141 000:—	422 000:—
Summa Kronor	4 738 290:—	5 114 290:—	6 519 290:—	3 531 500:—

Förutom ovannämnda förslag har av en av kommitténs ledamöter, statsrådet *Engberg*, reservationsvis påyrkats uppförandet av ett helt nytt riksdagshus.

Till utskottet har vidare inkommit en den 21 april 1937 dagtecknad skrivelse från *överbibliotekarien vid riksdagsbiblioteket* med vissa erinringar mot i kommitténs betänkande framlagda förslag rörande dispositionen av bibliotekets nuvarande korridor. Ett bifall till nämnda förslag skulle enligt överbibliotekariens uppfattning betänkligt komma att försvåra bibliotekets låneverksamhet och det därmed sammanhängande arbetet med framtagning av böcker. Ur biblioteksteknisk synpunkt ansåge överbibliotekarien det därför önskvärt, om trapporna från nedre till övre vestibulen kunde så placeras, att bibliotekets korridor lämnades orörd.

I en till utskottet ställd, den 27 april 1937 dagtecknad skrift har ledamoten av riksdagens andra kammare herr *Lithander* anfört vissa synpunkter och framställt vissa förslag med anledning av riksdagshuskommitténs betänkande. *Riksgäldsfullmäktiges ordförande* har i en till utskottet överlämnad promemoria, dagtecknad den 10 maj 1937, bemött vad i nämnda skrift anförts.

Utskottet har vidare under hand emottagit en den 10 maj 1937 dagtecknad, av vissa ritningar åtföljd promemoria av professorn *R. Östberg*, vari uppdragits vissa riktlinjer för uppförandet av ett helt nytt riksdagshus, förlagt till riksbankshusets tomt.

I fråga om de nuvarande plenisalarna, vilka enligt riksdagshuskommitténs förslag skulle lämnas oförändrade, har ledamoten av riksdagens andra kammare herr *Vougt* i en till bankoutskottet ställd skrift av den 10 maj 1937 framställt ett av vissa utav byggnadsrådet G. A. Nilsson upprättade ritningar åtföljt förslag till vissa omändringar, avseende att öka bekvämligheten och trevnaden inom plenisalarna. Förslaget innebär, att — i stället för det nuvarande pulpetsystemet — fasta bord och lösa stolar, placerade i koncentriska rader, skulle inrättas, varigenom rymligare plats skulle kunna beredas varje riksdagsledamot. För genomförandet av förslaget skulle krävas viss utvidgning av salarna. Kostnaderna härför samt för den ifrågasatta omöbleringen kunde enligt vad förslagsställaren uppgivit beräknas till omkring 250,000 kronor.

Härjämte har *riksgäldsfullmäktiges ordförande* i en till utskottet ingiven promemoria framhållit, att frågan angående plenisalarnas omändring borde göras till föremål för närmare utredning att föreläggas nästa års riksdag.

Till bankoutskottets förberedande handläggning hava slutligen hänvisats tre av herr *Lindhagen* inom riksdagen väckta motioner (I: 198, 199 och 314), vari förslag framställdes, vilka stå i samband med ombyggnadsfrågorna berörande riksdagshuset.

I motionen nr 198 hemställes, »att riksdagen må tillerkänna icke rökare deras mänskliga rätt att få samfällt överlägga i partirummet samt enskilt skriva, läsa och äta i någon vrå av riksdagshuset, allt ifred för rökare».

I motionen I: 199 yrkas, »att riksdagen ville väsentligen avslå den ifrågasatta förflackningen efter ögonblickets sinne av riksdagshusets yttre dekora-

tioner, vilka stå som minnesmärken för yttervärlden av en äldre tids byggnadskonst».

I motionen I: 314 hemställes, »att riksdagen ville 1) för sin del förorda utredning även om byggandet av ett nytt riksdagshus med säte helst på Skeppsholmen och det nuvarande riksdagshusets användande till riksarkiv eller annat förnämligt ändamål; 2) i avvaktan på denna utredning bordlägga det nu framlagda förslaget om riksdagshusets renovering; dock med omedelbart utförande av dels — till gagn jämväl för framtida ändamål — husets skyddande mot regnvatten medelst nytt tak efter slottstakets förebild och dels andra förbättringar, som kunna anses omistliga fränsett övriga mer lyxbetonade anspråk; 3) — därest yrkandena under punkterna 1 och 2 icke bifallas — ansluta sig beträffande takets renovering till reservanterna Nylanders och Bäckströms förslag om takets förbättring till skydd mot regnvatten med återinsättande sedermera av det nuvarande estetiskt omistliga krönet över de bibehållna fasaderna och icke minst moder Svea».

Beträffande motiveringen för dessa yrkanden hänvisas till motionerna.

Över riksdagshuskommitténs betänkande, överbibliotekariens skrivelse samt förenämnda motioner har utskottet i vederbörlig ordning införskaffat utlåtande av *byggnadsstyrelsen*, som i sitt i ärendet avgivna, den 8 maj 1937 dagtecknade och till utskottet den 13 maj 1937 inkomna yttrande anfört huvudsakligen följande:

Såsom av kommitténs betänkande inhämtades föreläge fyra genom kommitténs försorg utarbetade förslag, nämligen ett av kommitténs flertal förordat förslag, betecknat förslag A I, samt tre av olika reservanter i kommittén framlagda förslag, betecknade respektive förslag A II, förslag B och förslag D I. Beträffande ordnandet av riksdagshusets omgivningar hänförde sig dessa förslag till vissa i betänkandet med I—IV betecknade alternativ.

Förslag A I avsåge vad själva riksdagshusbyggnaden beträffade genomförande av vissa genomgripande förändringar i byggnadens inre, det nuvarande yttertakets ersättande med ett sadeltak samt utvändiga reparationer av fasaderna. Förslaget syntes med hänsyn till de givna förhållandena i angivna delar innebära en god lösning av föreliggande problem. De golv- ytor, som utvunnits dels genom tillvaratagande av sådana utrymmen, vilka icke för närvarande vore rationellt utnyttjade, dels genom anordnande av nya lokalutrymmen inom byggnadens vindsvåning, hade på ett erkännansvärt sätt tagits i anspråk för beredande av ökade arbetslokaler och utrymmen för andra erforderliga ändamål. Vidare syntes den föreslagna anordningen att slopa den befintliga huvudtrappan, varigenom skulle komma att utvinnas stora och rymliga vestibulutrymmen i entréplanet och byggnadens huvudvåning samt större reda och överskådlighet i planläggningen ernås, vara värd allt beaktande.

Ett genomförande av riksdagshusets inre förändring enligt förevarande förslag medförde med nödvändighet, att den nuvarande pompösa huvuduppgången till riksdagens egentliga lokaler försvunne. För egen del hade byggnadsstyrelsen ingen särskild erinran att göra däremot. Beträffande de nya lokalutrymmen, som genom förändringen skulle utvinnas, finge det vad vestibulen i bottenvåningen anginge anses såsom en avgjord nackdel, att

denna skulle komma att bli praktiskt taget utan dagsljus. Det syntes vidare kunna ifrågasättas, om vestibulen i huvudvåningen, vilken enligt förslaget vore avsedd att delvis ersätta den nuvarande s. k. sammanbindningsbanan, verkligen skulle kunna komma att fylla en sådan uppgift, då denna vestibul torde komma att i hög grad få karaktären av ett genomgångsrum vid kommunikation mellan olika lokaler i byggnaden och därför icke skänka samma möjlighet till relativt ostörda samtal och konferenser som sammanbindningsbanan. De entresolerade utrymmena i huvudvåningen, vilka enligt förslaget vore avsedda till arbetsrum åt riksdagsmän, hade erhållit en väl knapp rumshöjd, endast 2.35 meter. Från de nya utskottslokalerna på vinden syntes komma att erbjudas en trist utsikt mot glaslanterniner och allehanda takformationer. Det antal kvadratmeter nya och nyttiggjorda golv- ytor, som enligt förslaget utvunnits, torde vara det maximum, som kunde uppnås inom byggnadens befintliga yttermurar. Huruvida detta utrymme verkligen vore tillräckligt för överskådlig framtid saknade byggnadsstyrelsen möjlighet att närmare bedöma, men syntes exempelvis utrymmena för statsrådsrum och för arbetsrum åt riksdagens ledamöter vara även enligt förslaget mycket knappt tilltagna.

Överbibliotekarien vid riksdagsbiblioteket hade framställt vissa erinringar beträffande förslag A I, i vad detta avsåge förändrad lokaldisposition för riksdagsbiblioteket. De erinringar, som sålunda riktats mot förslaget, syntes i huvudsak berättigade, men torde, därest en lösning av riksdagshuset frågan komme till stånd enligt de i förevarande förslag angivna riktlinjer, hinder icke möta att vidtagna sådana modifikationer i förslaget, att de av överbibliotekarien framhållna olägenheterna för riksdagsbibliotekets del skulle kunna i någon mån minskas.

Den i förslag A I avsedda utformningen av riksdagshusets yttertak, som innebure att praktiskt taget alla ovan taklisten befintliga anordningar slo-pades och att byggnaden täcktes med ett sadeltak i koppar, skulle givetvis medföra vissa praktiska fördelar med hänsyn dels till de ökade utrymmen, som skulle erhållas genom möjligheten att tillskapa en ny våning och dels det effektiva skydd mot nedträngande vatten, som skulle erhållas. Anordningen ägde även i och för sig vissa arkitektoniska förtjänster. Emellertid kunde enligt byggnadsstyrelsens mening vägande erinringar framställas mot förslaget i denna del. Den nya tympanongavel, som föreslagits ovan byggnadens entréparti mot Norrbro och som komme att bli en mycket framträdande arkitektonisk faktor, kunde visserligen anses vara i viss mån be-tingad av den föreslagna nya takformen i övrigt men kunde knappast sägas stå i något lyckligt förhållande till den befintliga arkitekturen under tak- listen. Överhuvud taget syntes den föreslagna takanordningen komma att förläna byggnaden en alltför tung och kompakt karaktär. Byggnadsstyrelsen kunde därför icke finna ett slo-pande av byggnadens takbalustrader väl- betänkt ur arkitektonisk synpunkt. De inginge nämligen som ett viktigt led i fasadernas uppbyggnad och proportionering och bidroge även att göra bygg- nadens kontur lättare, varigenom i viss mån fasadernas tyngd motverkades.

Vad beträffade frågan om ordnandet av riksdagshusets omgivningar hän- förde sig förslag A I till det i betänkandet med IV betecknade alternativet, vilket avsåge riksdagshusplatsens bibehållande i nuvarande höjdläge med vissa ändrade plananordningar. Även om byggnadsstyrelsen kunde förstå de skäl av praktisk och ekonomisk art, som föranlett kommitténs flertal att biträda detta alternativ, ville styrelsen dock för sin del bestämt förorda, att frågan om riksdagsplatsens ordnande vunno sin lösning enligt alt. I (= ned- schaktande av planen till samma höjdläge som Strömparterren) i betänkan-

det, vilket även vunnit anslutning från tre reservanter inom kommittén. Av de inom kommittén framlagda fyra alternativa förslagen till ordnande av riksdagshusets omgivningar ansåge nämligen styrelsen det med I betecknade alternativet vara avgjort överlägset de övriga. Även om detta alternativ i vissa delar, exempelvis beträffande de nya höjdproportionerna på byggnaden i och för sig och i förhållande till det nedsänkta planet, ej kunde anses vara slutgiltigt löst, ägde det i sin helhet så stora arkitektoniska och stadsplanemässiga värden, att ett beslut om realiserandet av detsamma skulle vara i hög grad önskvärt.

Ett genomförande av förslag A I hade av kommittén beräknats draga en kostnad av 4,738,290 kronor. Med tillämpning av nu gällande dagspriser för byggnadsmaterial och ledningsarbeten borde denna kostnad enligt av styrelsen gjorda överslagsberäkningar ökas till 5,260,000 kronor.

Förslag A II överensstämde vad själva riksdagshusbyggnaden beträffade med förslag A I utom i vad det avsåge yttertakets utformning. I detta förslag hade sålunda i allt väsentligt byggnadens nuvarande arkitektur ovan taklisten bibehållits och endast de krönande granitdekorationerna ovan takbalustraderna hade, med undantag dock för Sveagruppen, borttagits. I avseende å vad sålunda föreslagits ville byggnadsstyrelsen framhålla, att det ur arkitektonisk synpunkt syntes vara nödvändigt att även borttaga Sveagruppen. därest byggnadens övriga krönande granitdekorationer slopades. Denna grupp hade nämligen så kraftig silhuett, att den isolerad från övriga silhuettbildande byggnadspartier skulle komma att framstå på ett för byggnadens arkitektoniska helhetsverkan mindre lyckligt sätt. De föreliggande förslaget utgjorde alltså enligt styrelsens mening icke någon fullt godtagbar arkitektonisk lösning av problemet om ett förenklande av de krönande partierna under bibehållande i huvudsak av byggnadens yttre arkitektoniska karaktär. Det vore därför önskvärt, att detta förslag i nu nämnda avseende underkastades en ytterligare bearbetning, varvid borde prövas, huruvida icke ett krön av mindre påfallande storlek än Sveagruppen borde ersätta denna eller huruvida icke en radikalare omarbetning och eventuell sänkning av själva mittpartiet skulle bättre överensstämma med de anordningar, som föreslagits beträffande byggnadens övriga takpartier. Styrelsen ville i detta sammanhang ifrågasätta, huruvida icke den höjning av balustraden på 20 centimeter, som förslaget innebure, skulle kunna reduceras genom dels en mindre konstruktionshöjd på terrassbjälklaget, dels en mindre sänkning av takhöjden i de under bjälklaget avsedda lokalerna.

Den beräknade kostnaden för detta förslag, 5,114,200 kronor, borde av tidigare angivna skäl höjas till 5,675,000 kronor.

Förslag B skilde sig från förslag A I beträffande planutformningen av riksdagshusets inre mittparti samt omgivningarnas ordnande, och vore de i fråga om den inre planutformningen förordade åtgärderna i viss mån betingade av de föreslagna yttre anordningarna, som avsåge en sänkning av riksdagshusplatsen. I bottenvåningens vestibul hade sålunda erhållits bättre samband mellan entréerna från Riksgatan och från riksdagshusplatsen, i det att nivåskillnaderna mellan dessa entréer kunnat minskas. Huvudtrappans läge syntes emellertid ej fullt tillfredsställande, då den delvis spärrade de nya vestibulutrymmena från framförliggande utrymmen, vilket förhållande utgjorde en viss försämring i jämförelse med lösningen enligt förslag A I, framför vilket dock förslag B ur vissa andra trafiksynpunkter ägde bestämda fördelar.

Vad beträffade ordnandet av riksdagshusets omgivningar hänförde sig förslag B till alt. I, om vilket byggnadsstyrelsen redan i det föregående yttrat sig.

Kostnaden för detta förslag, 6,519,290 kronor, borde analogt höjas till 7,220,000 kronor.

Förslag D I, som i fråga om riksdagshusets yttre samt ordnandet av dess omgivningar överensstämde med förslag A I, innebure en långt mindre omfattande ombyggnad av riksdagshusets inre än övriga förslag. Ett genomförande av förslag D I skulle enligt byggnadsstyrelsens mening icke komma att fylla andra än de för närvarande mest trängande behoven och syntes icke komma att utgöra en definitiv lösning av frågan om beredande av ökade och förbättrade lokaler inom riksdagshuset. Den angivna kostnaden, 3,531,000 kronor, borde för detta förslag sättas till 3,930,000 kronor.

I motion I: 199 hade herr Lindhagen hemställt, »att riksdagen ville väsentligen avslå den ifrågasatta förfäckningen efter ögonblickets sinne av riksdagshusets yttre dekorationer, vilka stå som minnesmärken för yttervärlden av en äldre tids byggnadskonst». I motion I: 314 hade samma motionär vidare hemställt, »att riksdagen ville 1) för sin del förorda utredning även om byggandet av ett nytt riksdagshus med säte helst på Skeppsholmen och det nuvarande riksdagshusets användande till riksarkiv eller annat förnämligt ändamål, 2) i avvaktan på denna utredning bordlägga det nu framlagda förslaget om riksdagshusets renovering, dock med omedelbart utförande av dels husets skyddande mot regnvatten medelst nytt tak efter slottstakets förebild och dels andra förbättringar, som kunna anses omistliga fränsett övriga lyxbetonade anspråk, och 3) — därest yrkandena under punkterna 1 och 2 icke bifölles — ansluta sig beträffande takets renovering till reservanternas Nylanders och Bäckströms förslag (förslag A II) om takets förbättring till skydd mot regnvatten med återinsättande sedermera av det nuvarande krönet över de bibehållna fasaderna och icke minst moder Svea».

I princip delade byggnadsstyrelsen motionärens uppfattning beträffande ett bibehållande av riksdagshusets ursprungliga arkitektoniska karaktär men ansåge, att vissa förenklingar och förbättringar kunde åstadkommas. Styrelsen ville därvid erinra, att riksdagshusets arkitekt, Aron Johansson, själv på sin tid framlagt förslag om avlägsnande av en del av de krönande granitdetaljerna. Utredningar, som tidigare verkstälts såväl av arkitekten Johansson som av byggnadsstyrelsen och byggnadsrådet Nilsson samt nu senast av riksdagshuskommittén, hade emellertid givit vid handen, att ett avlägsnande av vissa av de krönande granitdetaljerna med nödvändighet måste kombineras med en omstudering av även övriga av byggnadens mest framträdande partier. Såsom byggnadsstyrelsen ovan framhållit, förutsatte sålunda ett borttagande av granitdetaljerna enligt förslag A II, att utformningen av byggnadens mittparti mot Norrbro gjordes till föremål för ett närmare studium. Byggnadsstyrelsen finge i detta sammanhang framhålla, att det icke såsom nämnda motionär syntes förutsätta läte sig göra att förse riksdagshuset med samma takanordningar som slottet, därest lokalutrymmen skulle erhållas inom vindsvåningen. Utrymmet mellan ett, i likhet med vad fallet vore på slottet, mot gårdarna sluttande tak och det nuvarande vindsbjälklaget skulle nämligen bliva alltför knappt. Å andra sidan syntes det icke nödvändigt att för byggnadens skydd mot vatten och annan yttre åverkan förse densamma med sadeltak på sätt riksdagshuskommitténs flertal förordat. Byggnadsstyrelsen delade visserligen kommitténs uppfattning, att ett sadeltak beredde den största säkerhet i nämnda avseende för den billigaste kostnaden. Emellertid kunde även med ett terrasstak fullt tillfredsställande säkerhet mot klimatets åverkan erhållas genom att terrasstakets isolerande neponsetlager kompletterades med en lödd blyavtäckning. Till följd av sin mjukhet kunde nämligen blyet följa de mindre sättningar i byggnaden, som alltjämt vore att befara, och bibehölle därigenom sin skyddande verkan mot

vattens inträngande. Kostnaderna för en dylik blytäckning, som finge läggas in mellan neponsetisoleringarna, hade av byggnadsstyrelsen överslagsvis beräknats till 75,000 kronor.

I sin omförmälda motion nr 314 hade herr Lindhagen även förordat utredning om byggande av ett nytt riksdagshus och det nuvarande riksdagshusets eventuella användande för annat statligt ändamål. Motionären hänvisade i detta avseende till en av kommittéledamoten statsrådet A. Engberg avgiven reservation. Byggnadsstyrelsen kunde för sin del icke finna annat än att förslaget om utredande av frågan om behovet och lämpligheten av att uppföra ett nytt riksdagshus vore värt det största beaktande. Såsom statsrådet Engberg framhållit, kunde man inom det nuvarande riksdagshusets byggnadskropp icke åstadkomma någon väsentlig förändring av byggnadens mest centrala delar, de nu i flera avseenden mindre tillfredsställande plenisalarna. Därtill komme, att knappast något av de framlagda förslagen till riksdagshusets ombyggnad kunde anses utgöra en fullt tillfredsställande och mera varaktig lösning av frågan om tillgodoseende av behoven av ökat utrymme, ehuru två av förslagen, A I och A II, innebure ett skickligt tillvaratagande av alla tänkbara möjligheter att ytterligare nyttiggöra utrymmena inom byggnaden. Under sådana förhållanden syntes det vara tveksamt, huruvida det kunde anses välbetänkt att fatta beslut om nedläggande av betydande kostnader på en ombyggnad av riksdagshuset, innan frågan om uppförande av ett nytt riksdagshus blivit föremål för närmare övervägande.

Enligt byggnadsstyrelsens mening borde därför dessa bägge frågor göras till föremål för en ytterligare, samtidig prövning. Att denna jämväl borde omfatta frågan om den nuvarande riksdagshusbyggnadens fortsatta användning, för det fall att ett nytt riksdagshus ansåges böra uppföras, funne byggnadsstyrelsen självklart. Att i detta avseende redan nu framkomma med något förslag ansåge styrelsen däremot icke påkallat. Att byggnaden skulle finna god användning låge med tanke på de ständigt växande behoven av nya lokaler för statliga ändamål dock utom allt tvivel. Bland annat vore frågan om beredande av nya lokaler i en gemensam byggnad för rikets överdomstolar i Stockholm ännu olöst. Vad beträffade frågan om förläggningen av en eventuell ny riksdagsbyggnad finge byggnadsstyrelsen framhålla, att den av herr Lindhagen förordade placeringen på Skeppsholmen enligt byggnadsstyrelsens mening icke kunde anses önskvärd med hänsyn till flera omständigheter. Redan det vid jämförelse med nuvarande förhållanden långa avståndet mellan Skeppsholmen och byggnaden för Kungl. Maj:ts kansli samt en del av de centrala ämbetsverken skulle innebära vissa olägenheter. Men därtill komme, att den nuvarande, förhållandevis låga bebyggelsen å holmen på ett lyckligt sätt harmonierade med områdets parkkaraktär i övrigt. En byggnad av den storlek, som ett nytt riksdagshus måste förutsättas få, skulle med säkerhet komma att helt förändra holmens nuvarande utseende och knappast kunna på ett tillfredsställande sätt inordnas i stadsbilden. En förläggning av ett nytt riksdagshus till Riddarholmen, varom fråga under hand väckts, måste enligt styrelsens mening möta minst lika stora betänkligheter. För ändamålet skulle nämligen behöva tagas i anspråk så mycket mark, att den förefintliga arkitektoniskt och kulturhistoriskt synnerligen intressanta och värdefulla bebyggelsen på Riddarholmen till stora delar skulle spolieras. Vad slutligen beträffade frågan om uppförande av en nybyggnad å riksdagshusets nuvarande plats skulle en dylik lösning uppenbarligen medföra mycket stora praktiska svårigheter i fråga om bedrivandet av riksdagsarbetet under byggnadstiden, som måste förutsättas bliva förhållandevis lång.

Då alltså enligt byggnadsstyrelsens mening ovan angivna områden ur olika synpunkter icke syntes kunna förordas såsom plats för förläggning av ett

eventuellt nytt riksdagshus, ansåge sig byggnadsstyrelsen här böra preliminärligt antyda några andra platser, som i första hand kunde tänkas ifrågakomma.

Den enda kronan tillhöriga, något så när centralt belägna tomt av för ändamålet tillräcklig storlek vore hovstallets tomt vid Väpnaregatan. En förläggning av riksdagshuset till denna plats förutsatte emellertid, att det mellan Väpnaregatan och Strandvägen belägna kvarteret Bodarna förvärvades av statsverket och befriades från sin nuvarande bebyggelse för att det nya riksdagshuset skulle kunna erhålla det framträdande och monumentala läge, som givetvis måste anses vara påkallat för en byggnad av detta slag. Mot en förläggning av byggnaden till denna plats kunde emellertid invändas, att den vore belägen på ett alltför långt avstånd från bland annat kanslihuset. Det synes därför även böra undersökas, huruvida icke statsverket i utbyte mot vissa fastighets- och tomsinnehav skulle kunna förvärva ett för ändamålet lämpligt område inom de delar av nedre Norrmalm, som gränsade till Gustaf Adolfs torg. Med största sannolikhet skulle här kunna åstadkommas icke blott en tillfredsställande riksdagshusbyggnad utan även ett arkitektoniskt värdefullt inslag i detta huvudstadens förnämsta stadsparti. En av förutsättningarna för en sådan lösning vore emellertid, att den blivande, under behandling varande stadsplanen för denna stadsdel finge en utformning, som möjliggjorde genomförandet av en dylik förläggning av riksdagshuset.

I anslutning till vad sålunda anförts funne sig byggnadsstyrelsen böra förordda, att innan definitivt beslut träffades i frågan om förändring av riksdagshuset och dess omgivningar måtte verkställas *dels* utredning rörande lämpligheten och förutsättningarna för uppförandet av ett helt nytt riksdagshus, *dels* förnyad utredning rörande frågan om det nuvarande riksdagshusets ombyggnad efter de i förslag A II i riksdagshuskommitténs betänkande angivna riktlinjer, varvid särskilt borde undersökas 1) huruvida icke den höjning av balustraden, av 20 centimeter, som förslaget innebure, skulle kunna reduceras, dels genom en mindre konstruktionshöjd på terrassbjälklaget och dels en mindre sänkning av takhöjden i de under detta bjälklag avsedda nya lokalerna, 2) huruvida icke de risker för klimatets åverkan, som förefunnes vid ett plant terrasstak, skulle kunna elimineras genom den av byggnadsstyrelsen ovan omnämnda blytäckningen samt 3) huruvida icke genom en förändrad utformning av de övre delarna av riksdagshusets mittparti mot Norrbro denna del av byggnaden skulle kunna bringas till större harmoni med de i förslag A II avsedda förändringarna beträffande byggnadens tak i övrigt, vilket byggnadsstyrelsen ansåge vara en nödvändig förutsättning för att överhuvud taget ett ingrepp i byggnadens ursprungliga arkitektur skulle kunna anses tillrådligt.

I avvaktan på resultatet av den av byggnadsstyrelsen sålunda föreslagna utredningen syntes endast sådana smärre ändringar i det inre av byggnaden böra verkställas, som kunde anses vara särskilt trängande och av behovet oundgängligen påkallade. De åtgärder, som därvid borde komma i fråga, syntes vara den modernisering av riksdagsrestauranten och dess ekonomilokaler, som ingår i det inom bankoutskottet framställda förslaget till mindre omfattande arbeten. Beträffande de för dessa arbeten beräknade kostnaderna, 350,000 kronor, hade byggnadsstyrelsen icke annat att erinra än att de med hänsyn till ökade priser på byggnadsmaterialier och ledningsarbeten m. m. borde höjas till 390,000 kronor. Däremot syntes åtgärder för isolering av byggnadens yttertak icke nödvändigtvis behöva komma till utförande innan de utredningar, byggnadsstyrelsen ovan förordat, blivit verkställda. Dessa isoleringsåtgärder kunde nämligen icke effektivt utföras utan

att de krönande granitdetaljerna nedtoges, vilket krävde relativt stora kostnader, och torde utredningarna icke behöva taga så lång tid i anspråk, att sådana skador under tiden behövde befaras uppstå, som menligt kunde inverka på byggnadens bestånd.

Som en sammanfattning av vad byggnadsstyrelsen här ovan anfört finge styrelsen föreslå, att frågan om riksdagshusets ombyggnad i enlighet med de i riksdagshuskomitténs betänkande, förslag A II, angivna riktlinjer jämte ordnandet av byggnadens omgivningar enligt alt. I måtte bliva föremål för ytterligare utredning samt att en ingående utredning samtidigt verkställades beträffande frågan om behovet och förutsättningarna för uppförandet av ett nytt riksdagshus. I avvaktan på slutförandet av dessa utredningar syntes för närvarande icke andra åtgärder böra komma till utförande än ovan omförmälda modernisering av riksdagsrestauranten och dess ekonomilokaler.

Utskottet.

Såsom av ovanstående framgår har byggnadsstyrelsen i sitt yttrande framställt vissa erinringar mot de i riksdagshuskomitténs betänkande intagna förslagen. En förnyad utredning av frågan om riksdagshusets ombyggnad har syntes styrelsen erforderlig, vilken utredning närmast borde anknytas till det i betänkandet såsom A II betecknade förslaget. Innan definitivt beslut träffades om förändring av riksdagshuset och dess omgivningar borde dock enligt styrelsens förmenande i första hand utredning verkställas rörande lämpligheten av och förutsättningarna för uppförandet av ett helt nytt riksdagshus.

Till de synpunkter i olika avseenden, som framförts i byggnadsstyrelsens yttrande, har det icke varit möjligt för utskottet att fatta definitivt ståndpunkt utan ingående prövning och överläggningar med tillkallade sakkunniga, var till emellertid den nu långt framskridna tiden icke giver utrymme. Frågan har ytterligare komplicerats genom det förslag till ombyggnad och ommöblering av plenisalarna, vilket i förevarande sammanhang bragts under utskottets prövning. Detta spörsmål, som icke upptagits till bedömande av riksdagshuskomittén och icke heller berörts av byggnadsstyrelsen, tarvar utan tvivel en mera ingående utredning än den nu förebragta. Utskottet delar byggnadsstyrelsens uppfattning, att riksdagshusets ombyggnadsfråga och vad därmed står i samband måste, innan denna kan underställas riksdagen till slutligt avgörande, göras till föremål för ytterligare överväganden. Vad angår projektet om uppförandet av ett helt nytt riksdagshus synas dock enligt utskottets mening förutsättningar för närvarande saknas för denna tankes realiserande.

Byggnadsstyrelsen har framhållit, att i avvaktan på resultatet av en förnyad utredning endast sådana ändringsarbeten borde verkställas, vilka kunna anses vara av behovet oundgängligen påkallade. En modernisering av riksdagsrestauranten och dess ekonomilokaler är visserligen ett krav, som med det snaraste påfordrar en lösning. Utskottet har likväl ansett, att med ett beslut i denna fråga bör utan alltför stor olägenhet kunna anstå till nästa år. Även med hänsyn till önskvärdheten av en enhetlig prövning av riksdagshusets ombyggnadsfråga torde det vara mest ändamålsenligt att icke utbryta ifrågavarande detalj i byggnadsprogrammet till omedelbart utförande, då

darigenom en planmassig lösning av frågan skulle kunna försvåras. Av samma skäl torde åtgärder för isolering av riksdagshusets yttertak icke nu böra beslutas.

Med hänsyn till sålunda föreliggande omständigheter har det syns utskottet vara lämpligt, att fullmäktige i riksgäldskontoret beredas tillfälle att uttala sig över de framställda förslagen till förändringar av det nuvarande riksdagshuset och dess omgivningar jämte de uppslag, som i sådant avseende innefattas i förenämnda motioner. För ändamålet torde samtliga till ärendet hörande handlingar böra överlämnas till fullmäktige. I den mån fullmäktige finna erforderligt, torde det vara dem obetaget att låta verkställa den ytterligare utredning i ärendet, som kan befinnas påkallad. Det förslag, vartill övervägandena inom fullmäktige kunna giva anledning, bör ingivas till 1938 års riksdag i så god tid, att riksdagen får möjlighet att ägna ärendet den noggranna och allsidiga prövning dess vikt påfordrar.

Åberopande det anförda hemställer utskottet,

1) att riksdagen må anmoda fullmäktige i riksgäldskontoret att efter erforderlig utredning till 1938 års riksdag inkomma med yttrande i anledning av föreliggande förslag angående förändringar av riksdagshuset och dess omgivningar; samt

2) att förevarande motioner I: 198, 199 och 314 må anses besvarade med vad utskottet ovan anført och hemställt.

Stockholm den 20 maj 1937.

På bankoutskottets vägnar:

HARALD ÅKERBERG.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:

från första kammaren: herrar Åkerberg, Ehrnberg*, Johansson i Friggeråker, Ström i Lidköping, Bjurström, Berling, Nilsson i Mölndal och Swartling*;

från andra kammaren: herrar Holmgren, Andersson i Falkenberg, K. A. Westman, Gustavson i Västerås, Osberg, Svedman och Frankenberg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar Berling, Nilsson i Mölndal, Andersson i Falkenberg och Gustavson i Västerås.